

розмова, зустріч, аудієнція тощо. У сучасного письменника Юрія Андруховича зустрічаємо — «*Пилося майже прямим текстом під час тієї конфіденційної зустрічі сіроокого ідеаліста з високим достойником*»; або «*Безконечні засідання вчених рад, подум'яні доповіді ... і насамкінець конфіденційна аудієнція [аудієнція] в надзвичайно високопосадового державного мужа*».

Отже, повсякчасно підтверджується в мові теза про те, що «руйнування старого є разом з тим і створення нового», що раніше утворене в мові двічі служить підґрунтям новому — частково воно перебудовується заново, а частково змінює форму і значення в цілому. Не збіднюється і словотворчість на основі застарілих слів.

Література

1. Алексеев М. Лексика русской разведки. – М., 1996. – С. 68–69.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Під ред. В. Т. Бусела. – К.: Перун; Ірпінь, – 2005.
3. Іван Мазепа. – К., Веселка. – 1992.
4. Плачинда С. Козак – душа правдивая. – К.: Велес., 2006.

Тетяна Цимбалюк-Скопненко, к. філол. н.*
 Інститут української мови НАН України (Київ)
 УДК 161.2.81. ' 374

АЛЮЗІЯ ТА ЕЛІПСИС ЯК СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У МОВІ ПЕРЕКЛАДІВ М. ЛУКАША

У статті проаналізовано специфіку алюзії та еліпсиса фразеологічних одиниць у творчій спадщині відомого вітчизняного перекладача Миколи Лукаша, установлено типи цих структурно-семантичних перетворень.

В основу структурно-семантичних перетворень фразеологізмів, як і кожної оказіональної трансформації фразеологічних одиниць (далі – ФО), покладено стилістичну мотивацію. Задум і зміст оригінального твору, співмірність і довершеність художнього перекладу, а також мовні смаки автора (перекладача) визначають частоту застосування цих перетворень. Проте всі вони спрямовані на посилення експресії. Відомо, що внаслідок згаданих трансформацій відбувається значний відхід від початкової моделі ФО, усталені традиційні асоціативні зв'язки фразеологізму втрачають частину свого наповнення. Суперечність між нормативно вживаною та несподівано новим оформленням ФО викликає в читача ефект невиправданого очікування та нові емоції від фразеологічного матеріалу.

До структурно-семантичних перетворень належать *фразеологічна контамінація, фразеологічна алюзія та фразеологічний еліпсис*. Фразеологічна контамінація на матеріалі перекладних творів М. Лукаша вже була об'єктом розгляду¹. Цей вид трансформацій найчастіше трапляється в досліджуваних текстах. Вивчати специфіку двох інших різновидів найважче, оскільки для її встановлення потрібно враховувати якнайширший контекст. Передусім це стосується *алюзії*, бо внаслідок застосування цього способу оказіональних перетворень виникає найбільша амплітуда віддаленості модифікованої ФО від традиційно вживаного фразеологізму.

Алюзія (від лат. *allusio* – жарт, натяк) – це вживання лексеми, фрази, цитати як натяку на загальновідомий факт. Л.І. Ройзензон називав цей вид перетворень *фразеологічним*

* © Т. Цимбалюк-Скопненко, 2006

¹ Див.: [4].

натяком. На його думку, така трансформація, «як стилістична фігура не є частиною фразеологізму (зокрема й найкоротшою): це згадка про якусь фразеологічну одиницю, іноді її назва одним словом, натяк на відомий носіям мови фразеологізм» [2: 116]. Традиційний фразеологізм і перетворений за допомогою алюзії пов'язує схожа логічна структура або одна чи декілька спільних лексем. Тільки широкий контекст дає змогу встановити зв'язок між модифікованою ФО та повною формою фразеологізму. Крім того, цьому сприяє також частота вживання ФО. Носії мови можуть відчувати алюзію завдяки знанню фразеологічного фонду рідної мови в найтонших нюансах. У чужій мові знаходити таке перетворення дуже важко, бо треба володіти нею на такому рівні, щоб відчувати фразеологічні та лексико-фразеологічні перетини редукованих зворотів.

Залучені до розгляду з різних прозових і поетичних перекладних творів¹ Миколи Лукаша приклади алюзії дають змогу виокремити такі типи цього виду структурно-семантичних перетворень:

1. Відтворення іменникового компонента:

колюс: (*[Протей:] А що ж їм [родосцям] справді удалося? // Стояв, стояв кумир-колюс, // А ледве в надрах затряслось — // Усе нанівець розплилося. // Та що й казати!* (Гете: 35), пор.: **колюс на глиняних ногах**); **казки:** (*Усе без діла, // Усе дарма, // Для вас роботи ніде нема // Кому ті **казки** потрібні?* (Родарі: 55), пор.: **казки казати**); **паном:** (*З усього цього, Санчо, ти повинен зробити висновок, що не треба забувати різниці між господарем і слугою, між **паном** і челядинцем, між рицарем і джурою* (Сервантес: 116), пор.: **пан на троні, а хлоп на ослоні**); **горе:** (*І горе і радости — ніщо не вічне, якщо **горе** надто довго триває, значить, радости десь уже недалеко* (Сервантес: 10), пор.: **терпи горе – добре буде**); **грязі:** (*Чи ти ба! Він [чоловік] так тобою [дочко,] **поневіряє**, мовби з **грязі** тебе взяв! А нехай він тричі **западеться!*** (Боккаччо: 420), пор.: **вивести з грязі в князі**).

2. Відтворення дієслівного компонента:

бачить: (*Воно й не диво, бо немало є таких богословів, що сам до казальниці **нездатен**, а в чужих проповідях зараз **бачить**, що де не так, чого бракує, а що зайве* (Сервантес: 355), пор.: **бачити за скалку в оці брата, а в своєму не бачити колоди**); **п'ється:** (*Котра [непокірниця] тих ліків не потребує, та нехай не думає, що се до неї **п'ється**, хоча у чоловіків є таке прислів'я: коню і доброму, й ледачому потрібні віжки, а жінці і хороший, і поганій — різки* (Боккаччо: 537), пор.: **до тебе чарка не п'ється (не кажи дай Боже)**).

3. Відтворення прикметникового компонента:

ласий: (*[Лавренсія:] Що, сеньйору, мабуть, мало // подарованого м'яса? // [Ор-тунью:] // Він на ваше м'ясо **ласий**. // [Лавренсія:] // Щоб його вже розірвало!* (Лопе де Вега: 51—52), пор.: **ласий на чужі ковбаси**).

4. Відтворення двох компонентів:

воза, підвезеш: (*Се я вам [пане цилюрнику,] **кажу**, бо ми одне одного знаємо: мені **воза не підвезеш**, мене сплюха не налигаєш* (Сервантес: 307), пор.: **не підвозьте воза, бо я не вчорашній**); **мед, мух:** (*[Трістан (до Теодоро):] Бач, доп'явьсь уже до неба // **гордий** красень Ганімед! // Будь ти й найсолодий **мед**, // **зневажати мух** не треба* (Лопе де Вега: 230), пор.: **аби мед, а мухи налізуть**).

4. Використання в контексті слова, що має з компонентом ФО спільний корінь:

терпіння: (*Май лишень **терпіння**, **незабаром** **випаде** щось **краще**, і **будеш** ти в мене **губернатором**, а **може**, **бери** **вище*** (Сервантес, 59), пор.: **терпи, козаче, отаманом будеш**).

5. Дублювання логічної структури паремії:

¹ Усі ілюстративні приклади в статті подано без правописних змін, так, як вони засвідчені в текстах перекладів М. Лукаша.

(Всі ці бурі й негоди, що спадають на наші голови, свідчить лише про те, що **скоро й нам сонечко зяє, скоро й наші справи на краще підуть** (Сервантес: 102), пор.: **буде й на нашій вулиці свято**).

Еліпсис (від грец. *elleipsis* – опущення) також належить до тих структурно-семантичних перетворень фразеологізмів, в основі яких лежить редукція. Цим терміном позначають скорочення «одного з компонентів фразеологічної одиниці, яка і в скороченому вигляді здатна повністю передавати притаманне їй значення» [1: 61]. Він «надає мовленню лаконізму й жвавості, зберігаючи змістову місткість ФО в її повній формі» [5: 238]. Така трансформація «зумовлена властивим фразеологізмам надміром семантичної інформації, тому цей прийом треба кваліфікувати як використання для стилістичних цілей структурно-семантичної надмірності фразеологізмів» [6: 196 – 197]. Модифіковані за цим типом звороти завжди мають основне семантичне ядро, наявне й у ФО, ужитих у повному складі. Найчастіше в мові переказів М. Лукаша за допомогою еліпсування перетворювано розмовні фразеологізми.

Проаналізований матеріал підтверджує думку, що в еліптичних конструкціях, «як правило, випадає перший або останній компонент; значно менше прикладів еліпсиса-стиснення, коли випадають слова-компоненти внутрішньої структури ФО» [3: 165]. Модифіковані таким чином ФО можуть утворюватися за допомогою редукції складників різної природи. Згаданими елементами у ФО можуть бути:

1. Дієслівний компонент:

носа вгору: (— *Носа вгору, пане, а то ви вже його похнютили до самого долу... Знаєте, як то кажуть: ...на ката бодня, як сала чортма; щастя, як трясця — на кого схоже, на того й нападе...* (Сервантес: 380), пор.: **(підняти) носа вгору**); **вітер у голові:** (*Серце [у дівчини] з перцем і вітер у голові — мабуть у той день, як вона народилась, на морі гуляла буря* (Стіль: 321), пор.: **вітер у голові (ганяє)**); **і ні гадки:** (*Всядься на лаві між двох кумаків, // Спи там під спів паровозних свистків. // Проїде черговий, гляне — й ні гадки* // (*Певне, то жде пасажир пересадки*) (Родарі: 68), пор.: **і ні гадки (не мати)**); **як горохом об стіну:** (*Ще років п'ять-шість тому, коли уряд був не такий, як зараз, можна було подзвонити часом у міністерство, в департамент, до перфекта, до мера... А тепер їм дзвони — не дзвони, все як горохом об стіну...* (Стіль: 57), пор.: **як горохом об стіну (кидати)**); **на думці:** (*Марчелла (до Діани):] Себо, бачте, тільки в двері, // так ізразу — що на думці. // все переклада на речі [Теодоро]* (Лопе де Вега: 178), пор.: **(мати) на думці**); **ні кінця ні краю:** (*Світ широкий — ні кінця, ні краю, // Ні об'їхати, ані об'їти, // А поглянеш — місця в нім немає // Для щасливих і для десяти...* (Шиллер: 186), пор.: **(нема) ні кінця ні краю**); **при надії:** (*...чи вона [Дульсінея] одружена, чи вже народила дитину, чи ще тільки при надії, або, коли вона ще дівця-правдиця, чи згадує вона (зберігаючи, природно, честивість свою та пристойність) про любовні почуття сеньйора Дон Кіхота* (Сервантес: 607), пор.: **(бути) при надії**); **ані пари з уст:** (*...навряд чи можливо нам [панотче,] буде вдома зійтися — хіба що будемо мовчати при тому, як німі — ані пари з уст, та пробуватимемо поночі, як сліпі...* (Боккаччо: 450), пор.: **(не пускати) ані пари з уст**); **у печінках:** (*Ой місяцю, ти гультяю, // Дай до тебе завітаю. // Ночі — розкїи! Тільки ах! — // Це містечко в печінках!* (Лафорг 1990: 276—277), пор.: **у печінках (сидіти)**); **у сльози:** (— *Ет, пугте!* — сказала Фернанда. — *Ті діти часом через якусь дрібницю вже у сльози...* (Стіль: 359), пор.: **(ударитися) у сльози**).

2. Прикметниковий компонент:

по всі часи: (*Отсе ж і я, як мені припало першому з-поміж нас оповідати, хочу розказати про дивні діла його [Бога], щоб, почувши про них, укріпилося непохитно наше уповання на нього, щоб хвалилося ім'я його по всі часи* (Боккаччо: 44), пор.: **по всі часи (потомні)**); **на віки:** (*Люцифер (до Адама):] Що ти узнав, відчув, чого досвідчив, // Твоїм надбанням стане на віки* (Мадач: 36), пор.: **на віки (вічні)**); **по горло:** (*Отож сьомої ночі з того часу, як на уряд заступив, лежав Санчо у своєму ліжку, по горло си-*

тий — не хлібом і вином, ні! — всім тим судінням і рядінням, видаванням законів та ука-зів... (Сервантес: 578), пор.: **по (саме) горло**); **ані душі**: (На сіро-сизій річці набігали од вітру жмури; на мостах не було **ані душі**; гасли ліхтарі (Флобер: 270), пор.: **ані душі (живої)**); **з висоти польоту**: ([Теодоро:] **З висоти мого польоту** // на таку дрібну істо-ту [Марчеллу] // я ї не гляну, річ ясна (Лопе де Вега: 230), пор.: **з висоти (пташиного) польоту**); **совати носа до проса**: (— Слухай, чоловіче добрий, якого біса ти до мене в'яз-неш? // Неохота мені **совати носа до твого проса** (Стіль: 39), пор.: **совати носа до (чужого) проса**); **про випадок**: (Бачачи, що після сього признання їм [Угеттові ї кохан-ці] загрожує неминуча смерть, вони з великими труднощами підкупили своїх вартівни-ків на ті гроші, що тримали вдома **про випадок**... (Боккаччо: 263), пор.: **про (всяк) випадок**); **укласти на спокій**: ([Федеріко (до Трістана):] Ставай туди на службу, **укла-ди** // його на спокій і до нас прийди (Лопе де Вега: 297), пор.: **укласти на (вічний) спокій**).

3. Прислівниковий компонент:

повернути голоблі: (Вериники, що хмарами вилися на своїх летючих ослах, **повер-нули голоблі** ї спустилися додолу геть-геть далеко, а піхота ї собі безладно сипонула врозтіч, покидавши всі свої припаси (Єлин Пелин: 165), пор.: **повернути голоблі (назад)**); **переводити гроші**: ([Хуан Рудий:] // Тепер дівка заміж як виходить, // то дай велике віно, хоч заставсь; // це ї на дарунки **гроші переводить** // в селі і в місті зви-чай десь узявсь (Лопе де Вега: 68), пор.: (дурно) **переводити гроші**).

4. Іменниковий компонент:

наче вдруге народитися: (Ох, я нещасний чоловік — // Узав сварливу жінку; // Не мав я з нею цілий вік // Ні хвильки відпочинку... // Що я від неї натерпівсь — // Живцем, псяюха, жерла! // Я **наче вдруге народивсь**, // Коли вона померла (Бернс 1990: 158), пор.: **наче вдруге народитися (на світ)**); **жаль бере**: ([Фауст:] **То хто там тужить, хто там плаче?** // Лінкей виспівує печаль. // Я діяв надто нетерпляче — // Уже **бере** ї самого **жаль** (Гете: 477), пор.: **жаль бере (за серце)**); **віддати руку**: ([Діана (до Рікардо):] **У нас, маркізе, знаєте, якимось** // була про вас і Федеріко мова; // я вас хвалила, от йому ї зда-лось, // що **руку** я **віддати** вам готова... (Лопе де Вега: 274), пор.: **віддати руку (ї серце)**); **не зарікайся пити води**: ([Лавренсія:] **Ні, у мене — інша водача, непохлиста, як дуб.** // [Пасквала:] **Ой Лавренсіє, дивись, // пийть води не зарікайся!** (Лопе де Вега: 31), пор.: **не зарікайся пити води (з криниці)**); **змести з землі**: (І скаже учителька: // — Сльози текли, // І моря солоного грізні вали // **Змели із землі** перешкоду // До щастя людського роду (Родарі: 46), пор.: **змести (з лица) землі**); **зірватися на рівні**: (Скоро побачила [дів-чина] їх [Карденія і пароха], **зірвалась на рівні**, миттю підхопила клунок..., що лежав коло неї, і... кинулась тікати з переляку (Сервантес: 171), пор.: **зірватися на рівні (ноги)**); **як змигнути**: (І рушив він [Двік] вперед бадьоро, // Та от зненацька серед бору // Два ду-шогиби, **як змигнуть**, // Йому перепинили путь (Шиллер: 137), пор.: **як змигнути (оком)**); **наддати ходу**: (**Наддавши ходу**, добрався він [Дон Кіхот] до неї [корчми] так уже смеркома (Сервантес: 29), пор.: **наддати ходу (в ноги)**); **ні шеляга**: ([Єва:] Йоганчику, мені потрібні гроші. // [Адам:] **Нема ні шеляга** — ти все забрала (Мадач: 120), пор.: **ні шеляга (немає за душею)**); **не чути ніг**: (У коридорі вона [Полетта] гово-рить до Марії якимсь беззвучним голосом: — Як тільки схотілося, я зразу ж побігла до-дому. Боялася, щоб тут чого не скоїлося... **Аж ніг не чую!** (Стіль: 12), пор.: **не чути ніг (ні рук)**); **зганяти оскому**: (А ми, нещасні миряни, за те їм [святицникам] рівною монетою одплатити неспроможні, хіба на їхніх матерях, сестрах, приятельках та дочках **оскому заняємо**, як вони на жінках наших (Боккаччо: 438), пор.: **зганяти оскому (з зубів)**); **скакати**: (...немає в мене жодної сусідки, щоб вийшла заміж правич-кою, та ї про одружених знаю, що вони не раз од чоловіка через пліт **скакають**. А сей баран буде мене вчити, які то є жінки, так, ніби я вчорашня! (Боккаччо: 353), пор.: **скакати (в гречку)**).

Трансформації за допомогою еліптування підлягають також паремії, у яких такого перетворення зазнає зазвичай друга (прикінцева) частина. Наприклад:

ні бе, ні ме: (*Козопаси, що тих розмов про джур та рицарів ні бе, ні ме не тямилі, їли собі мовчки та, знай, на гостей позирали, що з великим апетитом зачихалися шматками м'яса в кулак завбільшки* (Сервантес: 63), пор.: **ні бе, ні ме (ні кукуріку)**); **дають – бери:** (*...був би я дурний, щоб не взяв, знаєте, як тої приповідки: дають — бери...* (Сервантес: 358), пор.: **дають – бери, (б'ють – тікай)**); **не спитавши броду:** (*Правда, і в сьому ділі, як скрізь, треба на те вважати, коли де і з ким говориш, бо трапляється часом, що сунеєся, не спитавши броду, і, хотівши гострим слівцем когось на слизке загнати, сам потім раки пекти мусиш* (Боккаччо: 74), пор.: **не спитавши броду (не лізь у воду)**); **видом видати:** (*— Видом видати доброго земляка мого, Дон Кіхота з Ламанчі! Чолом даю зерцалові рицарства, взороворові благородства, обороні й покрову всіх знедолених...* (Сервантес: 184), пор.: **видом видати (слихом слыхати)**); **і в казці не сказати:** (*А яка там [у бенкетній залі] музика милозвучна грає, які співи мелодійні лунають — того і в казці не сказати...* (Боккаччо: 484), пор.: **і в казці не сказати, (і пером не списати)**); **м'яко стелить:** (*[Трістан:] О, // це примхливості зразок: // приклад він [Теодоро] бере з жінок. // [Марчелла:] Із яких? // [Трістан:] Із тих, що м'яко // стелять* (Лопе де Вега: 237), пор.: **м'яко стелить, (та твердо спати)**); **смерті не одперти:** (*— Річ тут, пане, ось яка, — вів далі Санчо. — Самі здорові знаєте... смерті не одперти...* (Сервантес: 368), пор.: **смерті не одперти (хай умру нажертий)**); **сль та перчина:** (*Так вони [люди] ж грязь топтатимуть, а мої ноги в сухому! А всім осудникам та осудникам — сль та перчина! Аби мені тепло, нехай кажуть «тепло»... Добре я, мамцю, кажу?* (Сервантес: 568), пор.: **сль та перчина (з твоїми очима)**).

Розглянуті структурно-семантичні способи перетворення фразеологізмів і паремій, що були використані під час відтворення загального характеру оригінальних творів, зумовлені не тільки їхнім окремим оформленням, а й характерною властивістю — стійкістю в системі мови.

Література

1. Лион О. Синтаксический аспект анализа эллиптированных фразеологических единиц // Активные процессы в области русской фразеологии. — Иваново, 1980. — С. 58 — 67.
2. Ройзензон Л.И. Лекции по общей и русской фразеологии. — Самарканд, 1973. — 221 с.
3. Цимбалюк Т.В. Мова перекладу Миколи Лукаша: Фразеологія роману Мігеля де Сервантеса Сааведри «Дон Кіхот». — К., 1996. — 238 с.
4. Т. Цимбалюк-Скопненко. Контамінація як структурно-семантичний спосіб трансформації фразеологічних одиниць (на матеріалі перекладів Миколи Лукаша) // Лексикографічний бюлетень. — Вип. 13. — 2006. — С. 177 — 181.
5. Черная А.И. Некоторые приемы стилистического окказионального преобразования фразеологических единиц. — В кн.: Исследование лексической сочетаемости и фразеологии. — М., 1975. — С. 222 — 244.
6. Шадрин Н. А. Перевод фразеологических единиц и сопоставительная стилистика. — Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1991. — 220 с.

Джерела

Бернс	Бернс Роберт / Пер. з англ. М. Лукаш і В. Мисик. — К.: Держлітвидав УРСР, 1959. — 255 с.
Боккаччо	Боккаччо Джованні. Декамерон / Пер. з італ. М. Лукаш. — К.: Дніпро, 1985. — 661 с.
Гете	Гете Йоганн Вольфганг. Фауст: Трагедія / Пер. з нім. М. Лукаш. — К.: Дніпро, 1981. — 540 с.
Єлін Пелін	Єлін Пелін. Ян Біб'ян: Повість-казка / Пер. з болг. М. Лукаш. — К.: Дитвидав УРСР, 1961. — 195 с.
Лафорг	Лафорг Жюль // Лукаш М. О. Від Боккаччо до Аполлінера: Пер. — К.: Дніпро, 1990. — С. 276 — 278.
Лопе де Вега	Вега Карпіо Лопе Фелікс де. Овеча криниця. Собака на сні / Пер. з ісп. М. Лукаш. — К.: Держлітвидав УРСР, 1962. — 359 с.
Мадач	Мадач Імре. Трагедія людини: Драматична поема / Пер. з угор. М. Лукаш. — К.: Дніпро, 1967. — 252 с.
Родарі	Родарі Джанні. У небі і на землі / Пер. з італ. М. Лукаш та Г. Кочур. К.: Веселка, 1996. — 80 с.

Сервантес	Сервантес Сааведра Мігель де. Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі / Пер. з ісп. М. Лукаш, А. Перепадя. – К.: Дніпро, 1995. – 703 с.
Стіль	Стіль Андре. Перший удар / Пер. з франц. М. Лукаш. – К.: Держлітвидав, 1953. – 412 с.
Флобер	Флобер Гюстав. Мадам Боварі. Побут провінції / Пер. з франц. М. Лукаш. – К.: Держлітвидав УРСР, 1961. – 237 с.
Шіллер	Шіллер Фрідріх. Лірика / Пер. з нім. М. Лукаш. – К.: Дніпро, 1967. – 195 с.

*Наталія Берегова**

Інститут української мови НАН України (Київ)
УДК 161.2. 81. ' 373

ДУМА В КОНТЕКСТІ ФОЛЬКЛОРИСТИЧНИХ, ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ТА ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті дано загальну характеристику української думи, простежено історію зацікавленості нею в науковій думці (українській, російській, польській тощо), окреслено основні перспективи лінгвістичного дослідження, зокрема лексичної репрезентації цього жанру.

З постановням козаччини до нас прийшла нова пісенна верства – думи, або ліро-епічні віршовані твори, що не мають строфічної будови, виконуються професійними співцями речитативом під супровід кобзи або бандури (іноді ліри). Героїчне ядро дум втілює живі спомини про татарсько-турецькі набіги. Думи склалися під безпосереднім враженням від історичних подій, які потрясли народні маси. Це – справжній козацький епос, який має високу історичну та літературну вартість для українського народу. Цікавими є і спостереження над мовним матеріалом дум.

У думах оспівана історія України: у найдавніших *невільницьких*, складених у XV–XVII ст., йдеться про нечувані страждання невольників-бранців турків чи татар, їхню тугу за рідним краєм, у деяких текстах – про звільнення: „Невольники”, „Плач невольника”, „Плач невольників”, „Втеча трьох братів з Азова з турецької неволі”, „Самійло Кішка”, „Хведір Безрідний”, у *новітніх* – про козацьку боротьбу проти польсько-шляхетських народників 1648 – 1645 рр.: думи „Про Хмельниччину”, „Про Хмельницького і Барабаша”, „Перемога Корсунська”, „Іван Богун”, „Молдавський похід Хмельницького”, „Про Хмельницького Богдана смерть”, „Про Юрася Хмельниченка” та ін. Є також думи на соціально-побутові теми: „Про вдову і трьох синів”, „Поворот сина з чужини”, „Сестра і брат”, „Вітчизна” (найдавніші), „Хвесько Ганжа Андигер” та ін. (пізнього циклу).

Гене́за цього самобутнього українського жанру була і є предметом досліджень фольклористів, літературознавців, істориків від часу першої публікації українських народних дум М. Цертелєвим (1819 р.). Думи привертали увагу українських і російських дослідників XIX – XX століть – М. Максимовича, Ф. Колесси, П. Житецького, К. Грушевської, В. Перетца, В. Антоновича, М. Драгоманова, І. Франка, М. Костомарова, М. Сумцова, О. Потебні, Ю. Таховського, О. Веселовського, П. Владимірова, Л. Лисовського, А. Фамінцина, М. Дашкевича, М. Халанського, М. Стельмаха, М. Рильського, О. Дея, М. Плисецького, Б. Путилова, Г. Нудьги, Г. Сивоко́ня, Б. Кирдана, та ін. Компаративні дослідження думового мелосу проводили українські вчені – М. Лисенко, В. Сокальський, К. Квітка-Грица та інші.

* © Н. Берегова, 2006